

HITBEN NÖVEKEDNI – ŐSI GYÖKEREK ÉS ÚJ HAJTÁSOK

*Tanulmányok Németh Dávid
hatvanötödik születésnapjára*

SZERKESZTETTE:

SIBA BALÁZS – SZABÓNÉ LÁSZLÓ LILLA – KASZÓ GYULA

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2021

Felelős kiadó:
Gyenes Ádám, a L'Harmattan Kiadó igazgatója és Kocsev Miklós, a KRE HTK dékánja

Károli Gáspár Református Egyetem
1091 Budapest, Kálvin tér 9.
Telefon: 455-9060
Fax: 455-9062

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2021
© L'Harmattan Kiadó, 2021
© Szerkesztők, szerzők, 2021

A borító a Pixabay képadatbank fényképeinek felhasználásával készült.

A kötet szakmai lektorai: Bernhardt Dóra, Czენტnár Simon, Egeresi László Sándor,
Jacob Johannes Doedens, Járay Márton, Kaszó Gyula, Kocsev Miklós, Kőszeghy Miklós,
Kustár György, Lányi Gábor, Pángyánszky Ágnes, Pecsuk Ottó,
Perendy László, Pethő Sándor, Semsey Gábor, Török Gábor Pál, Vladár Gábor

ISBN 978-963-414-848-7

ISSN 2062-9850

Kiadja a Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Kiadó.
A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezményrel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-1-267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Előszó (Szabóné László Lilla – Kaszó Gyula – Siba Balázs)	7
KARASSZON ISTVÁN: Kegység és istentisztelet: a 103. zsoltár	11
PÉNTEK DÁNIEL: Bűnbánati imádságok és bűnbánati imamotívumok az Ószövetségben és a korai judaizmus korában	21
EGERESI László Sándor: Rúth könyvének targuma	33
BALLA PÉTER: A tanítványok értetlensége a Márk írása szerinti evangéliumban	51
PECSUK OTTÓ: A lelkiismeret Pál apostol leveleiben	61
PATAKI ANDRÁS: „Psychikusok” és „pneumatikusok” Korinthusban: antropológia? szótériológia? ekkleziológia? eszkatológia? pasztoráció?	77
LÁNYI GÁBOR: Crusade against the faithless nobles Cardinal Tamás Bakócz and the Dózsa peasant revolt of 1514	93
KENDEFFY Gábor: Közösségiség – cinkosság. <i>Vagy vagy és?</i> Egy motívum Szent Ágoston etikai és politikai gondolkodásában	111
PETHŐ SÁNDOR: A sehol sem létező valósága A társadalmi és államutópiák konstrukciós elvei	127
BÉKÉSI SÁNDOR: A tapasztalat	141

A TANÍTVÁNYOK ÉRTETLENSÉGE A MÁRK ÍRÁSA SZERINTI EVANGÉLIUMBAN¹

BALLA PÉTER

Az evangéliumok fő célja Jézus, mint Isten Fia bemutatása, a róla szóló, a megváltó munkásságát összefoglaló „jó hír” továbbadása. Mindegyik evangéliumban látunk példát arra, hogy a jelenlévők Jézus munkásságát mennyire nehezen tudják felfogni és elfogadni, illetve „kishitűség” jellemezi őket (pl. Mk 7,18 par. Mt 15,16; Mk 9,32 par. Lk 9,45; Mk 9,19 par. Mt 17,17.20 és Lk 9,41; Jn 6,60–66). Egyrészt vannak, akik Jézus nyilvános működésének elejétől bizalmatlansággal, sőt ellenségesen fogadják őt (pl. Mk 3,2.6), másrészt még az őt „követő” tanítványai is csak nagyon lassan értik meg, hogy ő csak szenvedése és halála után dicsőíttetik meg, csak a nagypénteki kereszthalál után következhet a húsvéti feltámadás (pl. Lk 24,17–21.25–27). A szív „megkeményedése” nemcsak a Jézushoz ellenségesen fordulókat (Mk 3,5), hanem Jézus tanítványait is jellemezte (Mk 6,52; 8,17). A „tanítványok értetlensége” motívum annyira jellemző volt, hogy az evangélisták annak ellenére nem hallgatták el – nem hagyták ki írott evangéliumaikból –, hogy ez rossz fényt vethetne Jézus első követőire.² Az evangélisták azonban nem így néztek erre, hanem úgy, hogy mivel ők „beszámolnak” a Jézus körüli eseményekről, e vonást is meg kell említeniük. Ezzel minden kor

¹ Németh Dávid professzor úr nemcsak kiváló tudományos kutatója, igényes tanítója a valláspedagógiának, hanem igazi tanár – a szó legteljesebb értelmében lelkipásztor – maga is, aki évtizedek óta nagy szeretettel, gondossággal, odafigyeléssel tanítja a leendő lelkészeket és vallásatanárokat. Mikor ezzel a tanulmánnyal köszöntöm őt 65. születésnapja alkalmából, hadd jelezzem, hogy ilyen professzornak tartom Németh Dávid tanár urat is: Jézus tanítványaként jézusi szeretettel és türelemmel neveli hallgatóit, Jézusra mutat, mint Megváltóra és legfőbb Tanítónkra.

² A tanítványságról átfogó tanulmány: Bácskai Károly: Tanítók és tanítványok az Újszövetségben, in Németh Zoltán – Galambos Ádám (szerk.): *Tanítványok vagyunk*, Evangélikus Gyülekezeti Munkaprogramok 2015–2016, 1. köt., Budapest, Luther, 2015, 5–15; itt a 7. oldalon Bácskai Károly is felhívja figyelmet arra, hogy az Újszövetség „őszintén tudósít” arról, hogy a tanítványok „sorozatosan félreértették Mesterüket”. Megjegyezzük, hogy János evangéliumában hangsúlyos az ószövetségi igékre „emlékezés” a tanítványok részéről, mert ez segíti Jézus messiási működésének megértését, pl. Jn 12,16 szerint: „Tanítványai először nem értették mindezt, de miután Jézus megdicsőült, visszaemlékeztek arra, hogy az történt vele, ami meg volt írva róla.” (Lásd még: Jn 2,22.)

tanítványainak bátorító üzenetet adtak tovább: Jézus a mi értetlenségeinket is nagy türelemmel elhordozza, és újabb és újabb kijelentéseivel tanít bennünket is arról, hogy ki ő valójában.

E dolgozat annak a „tézisnek” a rövid összefoglalása, melyre akkor jutottam, amikor hallgatóimmal a 2020/2021-es tanévben együtt tanulmányoztuk Márk evangéliumát. Ennek az evangéliumnak az a legfőbb üzenete, hogy Jézus Krisztusban Isten Fia jött el közénk; és e hitvallás mellett – szinte az érem másik oldalaként – az a másik fő üzenete, hogy Jézus végtelen türelemmel tanítja első követőit arra, hogy ő milyen értelemben „Emberfia”: „az Emberfiának sokat kell szenvednie, és el kell vettetnie a vénektől, a főpapoktól és az írástudóktól, és meg kell öletnie, de harmadnapon fel kell támadnia” (8,31).³ E tanulmányban röviden áttekintünk néhány olyan részletet Márk evangéliumában, amelyekben látszik, hogy Jézus milyen türelemmel vezeti tanítványait ezen az úton: a Messiás, a Megváltó igazi megismerése útján.

AZ EVANGÉLIUM ISTEN FIÁRÓL TESZ BIZONYSÁGOT

Márk evangélista⁴ két „szinten” is bizonyosságot tesz arról, hogy Jézus Krisztus személyében Isten Fia volt jelen a tanítványok között: egyrészt ezt jelzi világosan az írott evangélium olvasóinak, másrészt beszámol olyan eseményekről, amelyekben Jézus – vagy a róla bizonyosságot tevő Mennyei Atya – szól az ő egyetlen-szerű, messiási küldetéséről, arról, hogy benne nem csak egy ember járt-kelt közöttünk, hanem Isten Fia jött el közénk. Az írott evangélium olvasói a mű elejétől kezdve tudják, hogy kiről szól ez az írás, melynek ez az első mondata: „Jézus Krisztus, az Isten Fia evangéliumának kezdete”. (1,1) Ugyan vannak olyan görög kéziratok, amelyek nem tartalmazzák az „Isten Fia” kifejezést (és ezért a Nestle-Aland görög *Újszövetség* 28. kiadása szögletes zárójelbe teszi), szöveg-

³ E tanulmányban a Bibliát a revideált protestáns újfordítás (RÚF 2014, Magyar Bibliatársulat) szerint idézem; ahol nincs jelezve a könyv, hanem csak a fejezet- és versszám, ott a Márk evangéliuma megfelelő részére utalok.

⁴ Itt csak röviden jelzem, hogy szerintem is fenntartható az az óegyházi hagyomány, hogy a kanonikus sorrendben második evangélium szerzője Márk (az *Újszövetség* egyes helyein: János Márk, pl. ApCsel 12,12.25), amint ezt több ókori görög kézirat felirata is jelzi (*KATA MARKON*, „Márk szerint”), bár maga a mű nem nevezi meg a szerzőjét (amint a másik három kanonikus evangélium sem). A szerzőség kérdéséhez lásd: Balla Péter: *Az újszövetségi iratok története. Bevezetéstani alternatívák*, 2. kiadás, Budapest, KRE Hittudományi Kar, 2008, 137–139; a közelmúltbeli szakirodalomban is többen fenntartják a Márk-i szerzőség nézetét, pl. Eckhard J. Schnabel: *Mark, An Introduction and Commentary*, London, Inter-Varsity Press, 2017, 7–12; ettől eltérő nézethez lásd: Dóka Zoltán: *Márk evangéliuma*, 2. kiadás, Hévízgyörk, Hévízgyörki Evangélikus Egyházközség, 2005, XIV–XV.

történeti érvek és az evangélium sajátosságai alapján valószínűnek tarthatjuk, hogy ez a kifejezés része volt Márk eredeti görög szövegének.⁵ Az evangélium vége felé, a nyitó mondatával mintegy „keretet” alkotva, a római százados így tesz bizonysgót a kereszten meghaló Jézusról: „Bizony, ez az ember Isten Fia volt!” (15,39). E fontos bizonysgóttételek között maguk a tanítványok (egyes helyeken csak néhányan közülük) Istentől vagy magától Jézustól hallhattak-láthat-tak bizonysgóttételt arról, hogy kicsoda ő. Jézus megkeresztelkedésekor egy mennyei hang hallatszott, amellyel Isten így tett bizonysgót Jézusról: „Te vagy az én szeretett Fiam, benned gyönyörködöm” (1,11).⁶ A megdicsőülés hegyén egy felhőből hang hallatszott, szintén az Atya bizonysgóttétele: „Ez az én szeretett Fiam, őt hallgassátok!” (9,7)⁷

Jézus a Márk evangéliuma szerint gyakran használta magára az Emberfia kifejezést, amely a Dániel 7,13–14 alapján az ő dicsőséges, hatalmas voltát kifejező méltóságjelző. Egyrészt az ő teljesen ember-voltát is hangsúlyozza, de méltóságjelzőként szinte rokon értelmű az Isten Fia kifejezéssel.⁸ Az Emberfia Jézus hirdette a bűnbocsánatot, ami egyedül Isten joga volt,⁹ így Jézus vallott az ő Isten-voltáról, amikor meggyógyított egy béna embert: „Azért pedig, hogy megtudjátok, az Emberfiának van hatalma bűnöket megbocsátani a földön – így szólt a bénához: Neked mondom, kelj fel, vedd az ágyadat, és menj haza!” (2,10–11).¹⁰ E gyógyítástörténetben Jézus passzívumban hirdeti meg: „megbocsáttatak a te bűneid” (2,5), amely lehet utalás Istenre, ún. *divinum passivum*. Ha így van,

⁵ Emellett érvel pl.: R. T. France: *The Gospel of Mark. A Commentary on the Greek Text*, NIGTC, Grand Rapids – Cambridge, Eerdmans Publishing – Paternoster Press, 2002, 49; James R. Edwards: *The Gospel according to Mark*, Grand Rapids – Cambridge – Leicester, Eerdmans–Apollos, 2002, 25; Robert H. Stein: *Mark*, Grand Rapids, Baker Academic, 2008, 52. Megjegyezzük, hogy a kifejezést Mk 1,1-ben másodlagos betoldásnak tartja Adela Yarbro Collins: *Mark. A Commentary*, Minneapolis, Fortress Press, 2007, 130.

⁶ Gnllka e vers egyik fő üzenetét így foglalja össze: „Isten közvetlenül szól Fiához” (Joachim Gnllka: *Das Evangelium nach Markus (Mk 1–8,26)*, EKK II/1, Zürich – Einsiedeln – Köln, Benziger Verlag és Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1979, 53.

⁷ Gnllka e vers magyarázatánál felhívja a figyelmet arra, hogy a felhő „Isten jelenlétének jele” (Joachim Gnllka: *Das Evangelium nach Markus (Mk 8,27–16,20)*, EKK II/2, Zürich – Einsiedeln – Köln, Benziger Verlag – Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1979, 35), és szerinte itt „az isteni beszéd beiktatja hivatalába, trónra ülteti Jézust” („Mit der Gottesrede wird Jesus in sein Amt eingesetzt, inthronisiert”, uo., 36).

⁸ Az Emberfia kifejezéshez lásd pl. a következő exkurzusz: Eugene M. Boring: *Mark. A Commentary*, Louisville, Westminster John Knox Press, 2006, 251–252.

⁹ Ehhez lásd pl.: Hans F. Bayer: *Das Evangelium des Markus*, HTA, Witten, SCM R.Brockhaus, 2013, 148. Bayer szerint: „Az Ószövetségben és a palesztinai zsidóságban általánosan érvényes alaptétel, hogy egyedül Isten bocsáthatja meg a bűnöket” (uo.).

¹⁰ Schnabel a gyógyítástörténetet lezáró 12. vers kapcsán megjegyzi, hogy a jelenlévők azért dicsőítették Istent, mert elismerték, hogy „Jézus csodatévő szavának hatékonysága Isten műve” („the effectiveness of Jesus’ miracle-working word is God’s doing”; Schnabel: *Mark*, 69).

akkor is jelentős, hogy ezt Jézus hirdeti meg, és e bűnbocsánat-hirdetést magának is tulajdonítja az Emberfia kifejezéssel a 10. versben.¹¹

Egy ószövetségi eseményre utalva (amikor Dávid, menekülése során, legényeivel együtt megette a szent kenyereket a nóbi szentélynél, vö. 1Sám 21,4–7) Jézus megvédi tanítványait, akik szombatnapon kalászokat tépdestek, hogy csillapítsák éhségüket (Mk 2,23–28). Márk két mondatot is idéz Jézustól a történet végén, amellyel Jézus szintén az Istentől kapott hatalmára és tekintélyére utal, amellyel ő a szombatnapot is értelmezi: „A szombat lett az emberért, nem az ember a szombatért; tehát az Emberfia ura a szombatnak is” (2,27–28).¹²

Jeruzsálemből több alkalommal is érkeztek írástudók Galileába (3,22; 7,1). Az egyik ilyen alkalommal azzal vádolták Jézust, hogy „az ördögök fejedelmével úzi ki az ördögöket” (3,22b). Jézus példázatos beszéddel mutatott rá arra, hogy nem űzheti ki a Sátán a Sátánt, mert akkor meghasonlott önmagával, és „nem maradhat meg tovább” (3,26). Ezután egy olyan mondattal folytatta e példázatos beszédét, amellyel arra utalt, hogy ő erősebb a Sátánnál: „Viszont az erős ember házába sem törhet be senki, és nem rabolhatja ki, hacsak előbb meg nem kötözi az erős embert, és akkor kirabolhatja a házát” (3,27). Grundmann felhívja a figyelmet arra, hogy e versben a görög szövegben az „edényeket” kifejezés is szerepel (*ta szkeué*, amely az „elrabolni” ige tárgya). A RÚF 2014-es kiadás ezt a görög kifejezést kihagyja, és csak ennyit ír a bibliai vers első felében: „és nem rabolhatja ki” (a vers második felében a görög és a magyar szövegben is az erős ember háza a „kirabolhatja” ige tárgya).¹³ Grundmann értelmezésével én is egyetértek: szerinte az elraboló „edények” itt a „megszállottak”, akiket Jézus kiragad, kiment az ördög hatalmából.¹⁴ Strauss is így foglalja össze e vers tartalmát: „A példázat

¹¹ Ehhez lásd pl.: Robert A. Guelich: *Mark 1–8:26*, Dallas, Word Books, 1989, 86. Guelich szerint lehetséges, hogy egy eredetileg önálló gyógyítástörténethez kapcsolta Márk Jézus Emberfiamondását (uo., 93–94), de Guelich eredeti jézusi mondásnak tartja ez utóbbit is. A teljes perikópát tekinthetjük eredetien is egységesnek, így magyarázza pl.: Fritz Rienecker: *Das Evangelium des Markus*, Wuppertaler Studienbibel, Wuppertal, SCM R. Brockhaus Verlag, 1983, 67; Mark L. Strauss: *Mark*, Grand Rapids, Zondervan Academic, 2014, 119; Darrell Bock: *Mark*, New York, Cambridge University Press, 2015, 141. Bock hangsúlyozza, hogy Jézus itt Isten tekintélyében „osztózik”, ezt a tekintélyt igényli magának, és az írástudók is így értik a szavát (uo.; ezért „tanakodnak szívükben”, lásd: Mk 2,6–7).

¹² Stein: *Mark*, 149, helyesen hangsúlyozza Jézus e mondása kapcsán, hogy az Ószövetségben Isten a szombat „Ura”, mert Ő rendelte és szentelte meg (vö. pl. 1Móz 2,3; 2Móz 20,8–11).

¹³ Walter Grundmann: *Das Evangelium nach Markus*, Berlin, Evangelische Verlagsanstalt, 1984, 111. A görög szövegben ugyanaz az ige szerepel kétszer is, először főnévi igenévként (aorisztoszban): *diarpaszai* (szó szerint: „elrabolni”; ennek tárgya „az edényeket”), majd a vers végén jövő idejű ragozott alakban: *diarpaszai* (szó szerint: „ki fogja rabolni”).

¹⁴ Uo.; ugyanígy értelmezi Schnabel is: „az erős ember tulajdonai azok az emberek, akiket az ördög megszállt, és akiket Jézus kiszabadít” („the strong man’s possessions are the people who are demon-possessed and whom Jesus rescues”; Schnabel: *Mark*, 95).

egy ház megszállására utal, ahol az erősebb ember (Jézus) megköti az erős embert (a Sátánt), és megszerzi a tulajdonát (az embereket, akiket Jézus megszabadít az ördögűzése által).¹⁵ Az ördögűzések Jézus munkásságában Isten Országának megjelenései.¹⁶ Isten Országának – királyi uralma, uralkodása – Jézus személyétől elválaszthatatlan: Jézus az ördögűzés tetteivel is isteni eredetéről, küldetéséről tett bizonyosságot.¹⁷

Isten „Országának” eljövetele Jézus tanításának központi üzenete (pl. 1,14–15; 4,11.26–34) és csodatételei is tekinthetők az „Ország” végidőkbeli kiteljesedése előjeleinek (pl. 5,1–20; 6,33–44; 7,31–37; 8,1–10.22–26; 9,14–29).¹⁸ Azonban a tanítványok csak lassan, fokozatosan értették meg Jézus szavainak és tetteinek üzenetét: azt, hogy ezekkel önmagáról tett bizonyosságot – arról, hogy őbenne Isten jelent meg az emberek között. A továbbiakban tekintsünk át néhány példát arra, hogy Jézus hogyan vezette el tanítványait annak egyre mélyebb felismerésére, hogy ki ő, és hogy messiási működésének elengedhetetlen eleme megváltó halála és feltámadása.

JÉZUS KIJELENTÉSE ÖNMAGÁRÓL ÉS A TANÍTVÁNYOK ÉRTETLENSÉGE

Azt, hogy Jézus milyen türelmesen vezeti el a tanítványokat arra, hogy őbenne ki van jelen közöttük, abban a textuscsoportban láthatjuk a legnyilvánvalóbban, amelyben Jézus előre jelzi szenvedését, halálát és feltámadását. Márk három olyan alkalmat is feljegyzett evangéliumában, amikor Jézus nyíltan szólt a rá váró szenvedésekről. Szenvédése és halála előre jelzése először nem sokkal az után történt, hogy Péter Cézária Filippi közelében megvallotta hitét arról, hogy

¹⁵ Strauss: *Mark*, 170 (a zárójeles azonosítások is Strauss mondatának részei).

¹⁶ Uo.; lásd még: Schnabel: *Mark*, 95, aki Mk 3,27 magyarázatánál ezt írja: „...a Sátán hatalmának vége van (26. v.), és Jézus szolgálatában Isten uralma (1:14–15) elkezdődik” („megalapítottatik” – az angol kifejezés: „is established” a kezdetre, a megalapításra egyaránt tud utalni; a zárójeles bibliai utalások is Schnabel szövegének részei).

¹⁷ Voelz azzal is hangsúlyozza azt, hogy a *baszileia tú theú* görög kifejezésben a *baszileia* nem egy földrajzi helyre („országra”) utal, hogy az angolban szokásos „kingdom of God” kifejezésben a „kingdom” helyett mindig kettő angol szót használ Márk kommentárjában: „reign and rule of God” (pl. James W. Voelz: *Mark 1:1–8:26*, Saint Louis, Concordia Publishing House, 2013, 55, 61). Voelz Márk evangéliuma fő üzenetének ezt tartja: „...ebben a korszakban Isten uralma és kormányzása Jézus Krisztusban eljött hatalommal, azonban rejtettségben, mintegy alázatban és alacsonysorsban”; „...in this age, the reign and rule of God in Jesus Christ has come in power, but in hiddenness, as it were, in humility and lowliness”, uo., 61; kiemelés az eredetiben).

¹⁸ Voelz többször is használja Jézus munkásságával kapcsolatban a „proleptically” („elővételezően”) kifejezést, így pl. a Mk 6,33–44 perikópa kapcsán (Voelz: *Mark 1:1–8:26*, 429). Voelz összefoglalóan így fogalmaz: „...Isten eszkatológikus uralma és kormányzása elővételezően eljött Jézusban”; „...the eschatological reign and rule of God has come proleptically in Jesus”, uo., 471).

Jézust Messiásnak, „Krisztusnak” tartja. Péter vallástételének perikópája (8,27–30) után ezt olvassuk Jézusról: „És tanítani kezdte őket, hogy az Emberfiának sokat kell szenvednie, és el kell vettetnie a vénektől, a főpapoktól és az írástudóktól, és meg kell öletnie, de harmadnapon fel kell támadnia” (8,31). A görög szövegben csak egyszer szerepel a *dei* („kell”) kifejezés, de a magyar fordítás helyesen ismétli meg, mert a görög mondatban *accusativus cum infinitivo* szerkezetben áll az „Emberfia” (tárgyesetben: *ton hyion tú anthrópú*) és az ehhez tartozó négy ige is (főnévi igenévként: „szenvedni”, „elvettetni”, „megöletni”, „feltámadni”). A „kell” szó az *Újszövetség*ben gyakran arra a „szükségyszerűsége” utal, amikor Isten terve, az ő akarata alapján történik valami. Bock a 8,31-ben említett eseményekről ezt írja Jézusra utalva: ezek „szükségesek (*dei*) számára az isteni elhívása részeként”.¹⁹ Az evangélista kiemeli, hogy „Jézus nyíltan beszélt erről” (8,32a), és rögtön ezután feljegyzí, hogy „Péter ekkor félrevonva őt feddeni kezdte” (8,32b). Valószínűleg ekkor még nem értették a tanítványok – így Péter sem –, hogy Jézus messiási munkásságához elválaszthatatlanul hozzátartozik a megváltó halál, és Péter óvni szerette volna őt a szenvedéstől.²⁰ Bock így foglalja össze a tanítványok lelki hozzáállását: „nehéz lesz feldolgozniuk, hogy a Messiásnak így kelljen szenvednie”.²¹ Jézus erre azt feleli, hogy ezek „emberek szerinti” gondolatok (8,33), amivel azt jelezte, hogy Isten akarata a Messiás szenvedése és megváltó halála. E versben a szokásos fordítás: „Távozz tőlem, Sátán” helyett a görög szöveget pontosabb lenne így fordítani: „kerülj mögém” (*hypage opiszó mú*).²² A Sátán kísértése lenne a messiási út feladása, Jézus ehelyett Pétert is az ő követésébe hívja: jöjjön „mögötte” tanítványként azon az úton, amelyen Jézus már jár.²³ Ahogy Gnilka helyesen rámutat: „Az Emberfiát nyilván nem lehet már félrevonni az ő útjáról”.²⁴ Ezzel szoros tartalmi összefüggésben áll a következő perikópa, melyben Jézus arról szól, hogy az őt követő tanítványoknak is fel kell venniük a maguk kereszjtét, és bátran meg kell vallaniuk őt (8,34–38).

Jézus még kétszer jelzi előre szenvedését, halálát és feltámadását, és mindkét alkalom után abban a tekintetben „értetlennek” mutatkoznak a tanítványok, hogy nem vesznek tudomást a szenvedés szükségességéről, hanem a saját „nagy-

¹⁹ Bock: *Mark*, 243.

²⁰ Gnilka szerint is „csak ezt jelentheti ... a tartalmában nem részletezett feddés” (Gnilka: *Das Evangelium nach Markus (Mk 8,27–16,20)*, 17).

²¹ Bock: *Mark*, 243.

²² Gnilka is így fordítja: „Weiche hinter mich, Satan” (Gnilka: *Das Evangelium nach Markus (Mk 8,27–16,20)*, 10).

²³ Uo., 17.

²⁴ Uo.

ságuk”, illetve a „dicsőséges” jövendőben elfoglalt helyük kérdése foglalkoztatja őket. Jézus szenvedésének második előjelzése (9,31) után Márk ki is mondja a tanítványokról: „Ők nem értették ezt a beszédet, de féltek megkérdezni őt” (9,32). A következő perikópa Márk evangéliumában arról szól, hogy a tanítványok út közben arról vitatkoznak, „hogyan ki a legnagyobb” (9,34).²⁵ Jézus erre válaszul egy kisgyermeket állít közéjük, és azt mondja, hogy aki egy ilyen kisgyermeket befogad az ő nevéért, az őt magát fogadja be (9,37).²⁶ Az elsősége törekvésről pedig ezt mondja: „Ha valaki első akar lenni, legyen mindenki között az utolsó és mindenki szolgája!” (9,35b).

Ehhez hasonló az, amikor Jézus harmadszor jelzi előre szenvedéseit (10,32–34), mert közvetlenül e szakasz után az a perikópa következik, amelyben Zebedeus fiai azt kérik Jézustól, hogy jobb és bal felől ülhessenek majd mellette az ő dicsőségében (10,35–37). Válaszul Jézus itt is újból tanít arról, hogy hogyan lehet valaki „nagygyá” az ő követői között: „...aki nagygyá akar lenni közöttetek, az legyen a szolgátok; és aki közöttetek első akar lenni, az legyen mindenki rabszolgája!” (10,43b–44). Schnabel helyesen foglalja össze Jézus itteni tanítása üzenetét – Jézus kora társadalmával összehasonlítva: „Isten országa (1:15; 9:47; 10:14) felismerhetően másfajta társadalom, és Jézus követőinek családja (3,34) teljesen más értékekkel működik”.²⁷ Jézus végtelen türelemmel tanította erre tanítványait. Az „elsőségről” szóló szavait azzal erősítette meg, hogy saját küldetéséről szolt e perikópa végén – Márk evangéliuma egyik kulcsmondata szerint: „Mert az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért” (10,45).²⁸

Ugyan nem ennyire nyilvánvalóan, de Márk feljegyzése szerint Jézus még ezután is utalt halála szükségességére egy példázatban, amely egy szőlő ura fiá-

²⁵ Ugyan a görög szövegben a melléknév középfoka áll: *meizón* („nagyobb”), de a görög nyelvben ez valóban ki tudta fejezni a felsőfokot is. Lásd pl.: James W. Voelz – Christopher W. Mitchell: *Mark 8:27–16:20*, Saint Louis, Concordia Publishing House, 2019, 686 (itt Voelz említi erre a nyelvtani jelenségre egy jól ismert másik példát is: 1Kor 13,13, ahol a „Szeretet himnusza” végén ugyanez a görög szó áll, *meizón*, „nagyobb”, és ott is így fordítjuk: „ezek közül pedig a legnagyobb a szeretet”).

²⁶ Strauss helyesen hangsúlyozza, hogy Jézus korának társadalma „jelentéktelennek” és „társadalmi státusz nélkülinek” tartotta a gyermekeket (Strauss: *Mark*, 409). Azzal, hogy Jézus szívesen fogadta a gyermekeket, „áttörte” társadalma normáit (uo.).

²⁷ Schnabel: *Mark*, 253.

²⁸ France e versben Ézs 53 „visszhangját” találja, mely alapján Márk olvasói is az Úr „Szolgáját” láthatták Jézusban (France: *Mark*, 420). France szerint Mk 10,45 „döntő jelentőségű vers” („crucial verse”) az evangéliumban, amely nem csak a megváltástan szempontjából fontos, hanem „kontextusa alapján Jézus tanítványai számára is követendő mintaként szerepel” (uo., 41). A „váltság” Jézus egyetlen küldetése, de az önfeláldozás, a szolgálat minden tanítvány feladata (uo.).

nak haláláról szól (12,1–12).²⁹ A szőlő ura többször küldött szolgákat az őt megillető gyümölcsért, de őket a szőlőmunkások megverték, megalázták vagy megölték. Utoljára elküldte „szeretett” fiát, „mert azt gondolta: A fiamat meg fogják becsülni” (12,6). Ugyan Jézus itt egy példázat formáját használta kifejezési eszközként, de bizonyára elvárta, hogy a hallgatói megértsék, hogy itt ő önmagáról, mint Isten Fiáról szól, és előre jelzi szükségszerűen bekövetkező halálát.³⁰ Márk meg is jegyzi, hogy azok, akik Jézust el akarták fogni, „megértették, hogy róluk mondta a példázatot” (12,12). Azok a „mások”, akiknek a szőlő ura odaadja a szőlőt (12,9), Jézus tanítványait is magában foglalja.³¹

Márk evangéliumában ez a perikópa már a jeruzsálemi bevonulás (11. fejezet) után áll, és közvetlenül előkészíti Jézus szenvedéstörténetét, amelyben beteljesednek a 8,31-ben, a 9,31-ben és legrészletesebben a 10,33–34 versekben előre jelzett események. A tanítványoknak végtelen türelemmel, ismétléssel tanítja meg Jézus, hogy megváltó munkája csak a kereszthalál elfogadása által mehet végbe. Jézusnak a Messiás, az Isten Fia halálát és feltámadását is többször kellett előre jeleznie, mert ez annyira nem volt a tanítványok Messiás-várásának része, hogy erre Jézusnak kijelentésekkel és példázatokkal is tanítania kellett őket. Dóka Zoltán így foglalja össze Márk evangéliumának ezt a központi üzenetét: „Márk szerint Jézus istenfűsága sehol máshol nem ismerhető fel igazán, csak a kereszten”.³² Márk evangélista feljegyezte, hogy a megdicsőülés hegyéről lefelé jövetel során maga Jézus megparancsolta a vele lévő három tanítványnak, „hogy senki-

²⁹ Bár ez a példázat a vitabeszédek sorában áll, mivel szorosan kötődik az előző fejezetbeli szakaszokhoz, itt is lehettek jelen tanítványok is: a 11,27 vers szerint Jézus a tanítványaival együtt ment Jeruzsálembe, így a templomban nyilván ők is vele voltak. France hangsúlyozza, hogy a példázat az előző perikópákkal összefügg, mert 12,1-nél „nem változik a helyszín és a hallgatóság” (France: *Mark*, 456).

³⁰ A példázat jézusi eredete mellett érvel Evans, aki részletesen megválaszolja a szakirodalomban található ellenvetéseket (Craig A. Evans: *Mark 8:27–16:20*, Edinburgh, Thomas Nelson, 2001, 216–231). Evans is úgy látja, hogy Jézus „közvetetten azonosította magát ebben a példázatban”, és úgy írta le önmagát „mint a fiú, akit meg fognak ölni” (uo., 239).

³¹ Így magyarázza a 12,9 verset pl.: Strauss: *Mark*, 517. Strauss helyesen állapítja meg: „a szőlő Isten népét képviseli, melynek vezetése másokra száll” (uo.).

³² Dóka: *Márk evangéliuma*, XX. Dóka Zoltán helyesen állapítja meg a szakirodalomban „messiási titoknak” nevezett Márk-i jellegzetességről, hogy „mindezek a titokmotívumok idői jellegűek és túllutalnak önmagukon a feloldás helye, azaz Jézus halála és feltámadása felé” (uo.). Bár Dóka szerint „Márk a valószínű történeti valóságon túlmenően negatív képet rajzol a tanítványok értetlenségéről, hitetlenségéről” (uo., XIX.), én úgy látom, hogy a „tanítványok értetlensége” motívum a fentebb tárgyalt perikópák alapján tekinthető az evangélista által hűen feljegyzett hagyományanyagnak. Márk annak ellenére őrizte meg ezeket, hogy a tanítványokat nem jó színben tünteti fel ezen eseményekben való szereplésük és szavaik – ez is a perikópák történeti hitelessége melletti érvnek tekinthető. Márk történeti megbízhatóságához lásd: Schnabel: *Mark*, 5, aki a „szemtanú” emlékezését látja pl. a 6,32–44 perikópában.

nek el ne mondják, amit láttak, csak amikor az Emberfia már feltámadt a halottak közül” (9,9). Bock helyesen állapítja meg, hogy „a teljes kinyilvánítás megvárja, hogy elérkezzen a teljesebb megértése annak, ami történik” Jézussal a tanítványok körében.³³ „Ez a teljesebb megértés akkor érkezik el, amikor az Emberfia feltámad a halottak közül.”³⁴

KONKLÚZIÓ

Jézus szavai és tettei alapján tanítványainak az ő nyilvános működése kezdetétől látniuk lehetett, hogy őbenne Isten egyszeri küldötte, az ő Fia jött el az emberek közé. A tanítványok azonban nehezen tudták elfogadni, hogy a Messiásnak szenvednie kell, sőt csak halála árán szerezhethet üdvösséget az embereknek. Jézus újból és újból tanította őket erről. Bár egy alkalommal egy kérdéssorozattal tárta fel értetlenségüket, ezt is az ő mélyebb megismerése céljával tette. Bennünket, mai tanítványait is ilyen türelemmel vezet a követése útján, tőlünk is várja, hogy ismerjük fel benne Isten egyetlen, szeretett Fiát. Bár mi már feltámadása után élünk, nekünk is újra és újra meg kell hallanunk nevelő szavát, amit a négyezer ember megvendéglése után mondott tanítványainak, amikor a hajóban csak egy kenyeret vittek magukkal: „Miért tanakodtok, hogy nincs kenyereitek? Még mindig nem veszitek észre és nem értitek? ... Van szemetek, mégsem láttok? Van fületek, mégsem hallotok? És nem emlékeztek ... hány kosarat szedtetek tele kenyérdarabokkal? ... Még mindig nem értitek?” (8,17–21).³⁵ Strauss gondolatai az egykori tanítványokról nekünk is reménységet jelentenek: „...még nem minden veszett el. Amint feljebb jeleztük, az a tény, hogy ezek mind kérdések és nem kijelentések, együtt a »még mindig nem« (úpó; 17. és 21. v.) ismételt használatával, megnyitja a lehetőséget, hogy egy napon meg fogják érteni.”³⁶

³³ Bock: *Mark*, 252.

³⁴ Uo.; hasonlóan érvel Evans: *Mark* 8:27–16:20, 42.

³⁵ Tanulmányunk elején említettük a szív „keménysége” motívumát. Itt hadd tegyük hozzá, hogy a tanítványok esetében ez a „keménység” nem az ellenséges hozzáállás jele, hanem Jézus „még nem” megértése motívumához tartozik, amint erre Jézus itt tárgyalt szava is utal (Mk 8,17). Köszönöm Vladár Gábor professzor úrnak (PRTA) e gondolatot és jelen tanulmányomat javító többi észrevételét is.

³⁶ Strauss: *Mark*: 348.